דף לספרות ולאמנות

יעקב רבי

עם ש"י עגנון - על עצמו ועל דורו

בשלוש שעות גמשכה השיחה בביתו, בקצה תלפיות, בערוב יומו של ליג בעומר — מתולוג אחד ארוך, ששאלו תינו המצטשת, היו רק כבשיעת־רוח קלה המסה את שלהבת־הגר הצידה לרגע קט, עד שהיא חוזרת ומתיישרת. באמת לא נתלגלה השיחה כרצף דברים המשתלשלים זה מזה במישור הזמן, אלא ה: : גילגל בדברים, משל היו ערוכים על לוח רשיכם זה לזה אינו תלוי בסדר של מוקדם ומאוחר. עניין שהוא אומרו ברגע מסויים ואחיתתו בהקשר של אותו רגע בראיית מחשית מ׳ סתומה. סתו מאיר עניינים הנאמרים בהמ־שך השיחה ונעשת הוארגוסו מחוור ומשמעותי.

ברם, לא כל מה שאמר, אם כלאחר־יד ואם בהרחבת־הדיבור, ואיר את עינינו. פה ושם גילה טפח, שמאוד מאוד ייחלנו לגילוה, ומייד כיסה טפחיים, והחידתיות של כמה פרשיות ביצירת עגנון, בפרשיבצעיות שלה, במקורות־אשר־אותה — דומה שנעשתה חריפה יותר.

הסיבותו עימו אל השולחן הגדול בחדר־האכילה, שחלונו צופה דרומה, אל „היומם", אל רמת־רחל (שעה קלה לפני־כן חזר מתחרת באותו קיבוץ, שכנו הקרוב) — ואכלנו „מזומן" מן התופים מן הכעכוגים. ושתינו י״ש־אקוואוויס הולאנדי. אנו כשיעבד זרת הכשיעור אצבעון, והוא — לרוחיה. חמש כוסיות או שש כוסיות. שלושה היינו, אך במהרה נתמלא החדר „ארשפיזיך", היים יצחי־נפש, מקרוב ומרחוק, מהם תביבים ונערצים, מהם כאלה שי.וסר אליהם סבוך ובעייתי.

רק „ארשכיד" אחד ראינו במסב, כבר מלכתחילה. נכנס גבר באמצע שנות־הארבעים, בעל סבר־פנים נעים, בגוון בהיר, עם הסמרת קצרה, שם תיק ביד. — נא להכיר, בני חמדת עגנון. מתנצל.

עגנון־נכון פרש לחדר אחר ועל פניו פרושה תמיהה. חמדת מתמלא תרבה את סיפורי עגנון, את סיפורי יפו. לרבות „תמול שלשום", הוא כעין דמות מסמלית של המספר עצמו תופס עליו — וחמדת, החזון המופלא מרפא, בספר „ספרך תראה", חמדת שלפנינו, במשפחת עגנון, הוא לנו חידוש. מתרוזי־המוקדשה המובאים בכתבי ביאליק זכור לנו שם אחרת נמרן, אומר עגנון, כך כתב ביאליק לבני הקסה: „כה לשלום / כה לחי / לרבי שלום / מרדכי". שלום מרדכי, זה שמו, על שם אבי־מרי ד״ל.

„חמדת ימים"

וחמדת מביין? הסיפור מתחיל בוויסבאדן, בשנת הראר שתה שלאחר עיטורים, מסבר עגנון. התגודרנו בבית אחד פ.בר לאפר־קצתו של רחוב. מרפרים מן הצולם. אשתי הרת לידת. ואני קורא ספרי קבלה. את „חמדת ימים" — ספר נפלא, נפלא, ואת רבי מנחם עזריה מפנו (תלמידו של ר׳ משה קורדוביירו ותלמיד־תלמידו של האר״י). אמרתי בלבי, אם ייוולד לי בן־זכר אקראנו מנחם־עזריה. נולדה לי בת וקראתיה אמונה. ליומים „ולד הבן, ביקשתי לקיים בו את אשר הגיתי. אמרה אשתי, אם גמרת אומר לחצמים עליו שם ארוך, מנחם־עזריה למה? קרא לו על שם אביך, זכרונו לברכה. על כן נקרא שמו בישראל שלום־מרדכי, אבל אשתי — היא קראה לו חמדת, חמדת״ל.

בפרשת־שם״ת זו כבר נשזרים חוטים עגנתיים. אל בית־אבא בבוצ׳אך, אל כתבים בגלה ובנסתר שהוא, עושה־הסי פורים, לן בתם, ואל אמונה. תאם אמונה כפשוטה, כמקובל בלב יראים ושלמים מדור־דור? אשר ל„חמדת־ימים", אפשר שהעניין יהיה מקשה. זהו ספר שנרשום שלום מפליג מאוד בשבחו וסמיכו סמוכת פיצירות־המופת של ספרות־ישראל. אבל מחברו עלוה־השם — שבואר היא, אמנם מן הפחתים. מן הקרובים עריין אל המסורת הרבנית. האם ניתנה הדעת על חזיקה שבין שיגיון זה בספרי־מסורין ובין הלכי־רוח גנוס־טים בכמה סיפורים של עגנון, בפרקי „תמול־שלשום", ב„ער־זו תיגמי ועוד ועוד?

אנו, בל־כל־ינים, משתדלים להסיבו על עניינים קרובים יותר: דעתו על הספרות העברית, על ספרות־העולם, ועל האפשרות „לשבור" בתוך זרם מזרמי הספרות המודרנית. פיתח עגנון: צרתה של הספרות העברית. שעיריתה לא צמחה מן המסורת הסיפור שלה לא צמח מן הרזוניקה.—

ניסיתי לעגון כבוד, שהבסיס של זסירות־הקרש היה צר ממדי לתביב שיה חדשה: וכשקוראים את סיפורי־שבוש של עגנון, אמנם יש דשבר שהם מיוסדים על כרוניקות. אך כלום כרוניקה כאלה, עמשת חוטר סיפורי, היו קיימות בשרעל?

היש להן כמות כלשהי, הצשויה לקבוע איכות? איזו כרוניקה עולה על הדעת מלבד „יוחן מצולה"?

מסתבר שה„כרוניקה" שעגנון מתכוון לה היא מושג רחב יותר, ועליך לשרות ולחפש אותה בחדריה וסעיפיה של הספ־רות הפסורתית, בגמרא ומפרשיה, אצל פוסקים ומחברי שא־לות־ותשובות. אמנם גישתו של הסופר אל ההיסטוריה היהו־דית, אל גיבוריה ואל יצירתה התרבותית — היא סלקטיבית מאוד: — רבן גמליאל, מה הוא היה? פאסריצי מכובד? אינני אוהב את „תקופות־הזהר" שבתולדותינו. אני אוהב זמנים ומקומות שהתורה והחיים היו תוסים בהם. פולין, אשכנז, בבל בייחוד — אשכנז. איזו שורשיות, איזה תוך עשיר של חיים! קרא את רש״י, קרא את הרשב״ם, את פי־רושו לבבא בתרא, במקום שנפסק הפירוש של רש״י: עולם ומלואו, חיי חומר וחיי מעשה, נסיון ותושיה... ואתה רואה בחוש, שאלה הם חיים יהודיים, שצמחו מתוכם. יהודים חיו בין גוים וצרו להם צורת־עולם משלהם, בלי חיקוי ותטילת דוגמאות מן החוץ.

אנו מעירים לו, שדעתו של פרופ׳ יצחק בער היא אחרת: הוא מצמיד במחקריו על פגעים מתמידים ופורים של תרבות־ישראל באשכנז עם העולם הנוכרי. הורי עגנון: פרופ׳ בער הוא אדם יקר, והיסטוריון גדול והוא ידידי הגדול, אבל אינני כסכים עימו בזה.

אופנת קפקה

כאן מעז א. ב. יפה לגגוע בפרשת־השפעה אחרת. השיי־כת לעגנון עצמו: מבקרים שונים משדכים אותך לקאפקה, משווים אותך „ליו בוחנים את סיפוריך בקני־מידה קאפ־קאיים..

עגנון משסע את השאלה, בריתחת לא־מעושה, אבל דר־מה — גם בסיפיק: — מה אומרים? מה אומרים? קראתי רק שני ספרים של קאפקה, את „המשפט" ואת „המטאמור־פוזוי". הספרים ישרו בעיני מאוד. התחלתי לקרוא גם את „אמריקה", ונה פתות טוב. בכל אופן, אחרי שקראתי את הדברים האלה לא נתעורר בי רצון להוסיף ולקרוא. אשתי, כן, היא הסיפה גד.ה של קאפקה, גם של פרוסט ושל ג׳ויס...

ראי נקבל עדות זו של עגנון. אפשר יש „קירבת־אקלי־מים" בינו ובין קאפקה. אך הנסייה לבקש כאן קירבה שבני־מלת־השפעה ישירה — האין היא חלק מאוצנת־קאפקה הרוחנת בימינו? על אופנה זו מדבר ים עגנון; הוא מספר על יהודים ספרגג חיושבים בישראל, שעד לפני כך־וכך שנים לא הזכירו את קאפקה מטוב ועד רע. אפילו בשעה שהיו מזכירים את קשריהם ושיחותיהם עם אישים אחרים מתעורת־פראג. בינתיים עלתה שמשו של קאפקה בעולם, נתפשטה אופנתו, ומכשיו מורגל בפיהם של יחידים כאלה לומר: — יודע אתה, כזאת וכזאת הגיד לי פראנץ בימים ההם... פעם נפגשתי עם פראנץ והוא סיפר לי...

עגנון קרא אישרא בקאפקה ומשך ידו ממנו. באמת לא נתן בו מידה אחרת משהוא נותן בסופרים אחרים שכתיבתם ריתאון ושיפור: — קשה עלי קריאת ספרות יפה, היא מחייבת ריכוז רב מדי. אני מעדיף תמיד לקרוא איזה פירוש גאון...

האם אשטורים של בית־המדרש יש כאן — או אונצנ־טריות. של פופר, המגלה קוצר־רוח כלפי יצירת זולתו עגנון מגחש־כמו את היקהוריו ואומר: כן, אני יודע, אני אוהב שידובר בי, אוהב לדבר על עצמי, אני אגרנסרי, אני אגר־איסט, — לא, אגואיסט לאו דווקא... אני משחק עם עצמי. איזה סופר איננו משחק עם עצמו? אפילו ברנר נהג כן... רק ב„אליק — הוא לא היה משחק...

על ביאליק הוא מדבר ביותר משמינית של חרדת־קודש. אב׳ גם... באגרנסריות: ביאליק בא אלי, להומבורג, ומצא אצלי ספרים הרבה, ואשתי, אשה צעירה, הגישה לו ארוחתו, ועימי — מכל סיעת הסופרים — עימי יכול היה לגלגל בדברי תורה; מה היה חסר לו אצלנו?

ייחודו של ביאליק? — לא היתה לו יומרה גלויה למר־דרניות. כמו לפרישמאן, כמו לשטרייחובסקי, אבל אשתי היתה אומרת: — אתה רואה אותו, הוא המודרני שבכולם!

צרור־הכתבים של האב

ביאליק הוא אחד משלושה נערצים, שעגנון לא כתב עליהם מעודו. השניים האחרים הם הרב קוק ואביו של הסופר. האב, ר׳ שלום־מרדכי, למדן מופלג היה, אך לא עשה תורתו קרדום לחפור בו. עסק היה בעסקי פרוטות. רק לאחר מיתתו נודע לבן, שהיתה לו לאב סמיכות לרבנות. כשבא לבוצ׳אץ׳ בימי ה„שבעה" הראו לו צרור צרור במשפחה, שהניח האב אחריו, בצרור — שלוש תעודות: המכתב הראשון ששלח לו עגנון מארץ־ישראל, כתב־פסקוריל שכתבו נגדו, וכתב־סמיכות שקיבל מאת רבה של לבוב, ומעשה שהיה — כפי שסיפרו יודעי־דבר — כך היה: פעם אחת עשה ר׳ שלום־מרדכי ב־לבוב הלך אצל הרב והיו משיחים בדברי תורה. עיכבו הרב שעה ארוכה. עד שהיה מנוע מלחזור לעירו באותו יום. המ־שיכו במשא־ומתן של הלכה כל הערב וכל הלילה. מקץ שבר־עים שלח לו הרב, כמזכרה, את כתב־הסמיכות...

מספר עגנון על האב ביראה והערצה, אך התרשמנו שגם שמץ־טרוניה עולה מן הדברים: — אבי היה משלם כל שנה קנס ושוחד לפקידי הרשות כדי לפוטרני מהליכה לבית־הספר, לפי חוק־חינוך־חובה של מלכות הקיר״ה...

הסופר מצטער על כך, על חינוכו הבלתי־מסודר, על הש־כלתו שנפגמה: — יש דברים בעולם שנכדי בן ה־14 בקי בהם ויודע להסבירם, ואני אינני יודע בהם כלום.

(האין במחדל הזה כדי להסביר את הרקע המיוחד של צמיחת עגנון כסופר? דרך־לימוד בלתי־מתוקנת, גאליציה של שלחי המאה ה־19, גאליציה הנידחת, הרחוקה כבו מדרך־הכלך של ההשכלה והספרות העברית, שגם הסופר הנודע הירשב בה, ראובן־אשר ברוידס, בא אליה מעבר לגבול, מרו־סיה; גאליציה שיהודיה קוראים גרמנית ופולנית ומתמש־כלים בלשונות אלו; וכאן — נער שכחותו־יצירה מפכים בו, ואין לו מזון לנפשו אלא הספרים שבבית־המדרש, ומהם, רק מהם, מ„מירותיהם" ומ„כרתיקותיהם", יכול הוא לזקק לו את שירתו וסיפורו. מה אופייניות העובדה, שהסיפור הראשון שנדפס — „עגונות" — פותח במלים: „מובא בכתבים"...).

הילדות לא היתה מאושרת. אבל הסופר אינו מפליג בזה. — אחר־הכול, השתדלתי ללמוד מ־יבים, מיהודים וגם מגויים... ובר־ברגע — שוב הסחה אגוצנטרית: — היתה לי פעם שיחה ארוכה עם חוטף־כלבים גוי. הוכחתי לו שאני יודע באומנותו כל מה שהוא יודע...

סיפורים שחוטם ניתק

דיבר עגנון על „משמעת הקריאה" שלו, ואנו מבקשים לשמוע דברים על „משמעת הכתיבה". תחילה מציין הוא פרט אחד לשבח־עצמו:

— לא תמצאו אצלי מלים פאראזיטיות, „אכן", „ברם", „אפס־כי", „אמנם", „הנה". ואם תמצאו, הענייו צריך להן ולא להפארת־המליצה הן באות.

בדרך־כלל, אין לו נחת ממשמעת־הכתיבה שלו: — אינני יכול להתרכז אלא במלאכה אחת בלבד. אם הוצרכתי להשיב על מכתבך, כל אותו יום כבר היה אבוד לכתיבה. אין לי פנאי: באים אנשים וטורדים אותי, ואין בי הכוח למונעם מכך. זכיתי — אני כותב ארבע שעות ביום. פעם הייתי כותב תשע שעות ולא חייתי מניח לאדם או לעניין להסיח את דעתי. מצשה פעם אחת בא אלי אדם לחדרי ביום, אברך־משי כזה, ושאל בריתתי ובהברת אשכנזית אם דר פה הסופר עגנון. הסופר עגנון, אמרתי לו, איננו, הלך לו. לאחר כמה ימים הזמנתי לקבוצה בגליל — ואותה יודע מה היה אז, בימי העלייה השנייה. ביקורו של אדם מן החוץ ביישוב של חלו־צים? גדולה היתה הבדידות. ואם בא אורח — היו יוצאים מן הכלים. צ׳צ׳קס בא, עגנון בא — הלא דבר הוא... אני פתה כה וכה ו„ראה את אברך־המשי שלי ושביו זועפות. לא ניגש אלי ולא נתן לי שלום ולא נטל חלק בכל ההילולה. רק מקץ שנים פגשתי בו בחוץ־לארץ ונסלח לי עוזני... נתקרבנו ונתיידדנו.

המשכה של „שירה"

אבל אנו מתכוונים ל„משמעת כתיבה" אחרת ובאים לתבוע מעגנון „פירעון־חוב". כמה וכמה סיפורים שלו — יריעתם נפסקת באמצע. ויש הבטחות שהבטיח ולא קיים. ב„סיפור פשוט" וב„אורח נטה ללון" הוא מזכיר את בלומה נאכט, הנערה „מגרתת. שהרשיל אוהב אותה והאהבה אינה מסתיימת ושלימה. מחור אחרת מגחיגים של הסוציאליסטים בשבוש. עניינה של בלומה נאכט — נאמר כסיומו של „סיפור פשוט" ותשנה ב„אורח נטה ללון" — מחייב סיפור בפני עצמו, והסיפור לא נכתב. כיוצא־בזה דברים קטועים מן הזמן האח־רון, ראשיתה של סיפורים שפירסם עגנון בגליונות־חג של „הארץ" ובולחר הסיפור הנפלא „איש תבדים", שקיצו טרם נראה, וכן „ספר חלקת שדה", על „חבריו" החלוצים אנשי העלייה השנייה, המובאה בפיסקת־הסיום של „תמול שלשום"...

„חלקת שדה״ — אומר עגנון. — אה, המדינה שיבשה לי את התוכנית...

האמנם לא מצא לו עגנון את נתיבו בהווייתה והמונה של המדינה? והלא סיפורו הגדול — לדעת רבים: הגדול מכל מה שכתב, רומאן־האהבה הגדול של הספרות העברית — „שירה", ששני קטעים ממנו נתפ.טמו ב„לוח הארץ" — נטוע כולו בקרקע של ארץ־ישראל המודרנית: ירושלים ומלומדיה, יוצאי־גרמניה ובני־קיבוץ, הליכות משפחה, ובתווך — האהבה האסירה של ד״ר מאנפרד הרבסס לאחות שירה. מדוע משך ידו מזה? האם נזרד בעצמו מן הספחים הרבים שחשף, מן הארוטיקה הכבושה אך הכובשת ללא מנוס?

עגנון קם: — בואו אתי, — והוא מוליכנו לחדר־עבודתו המסודר יפה, ע״ז „צמוד־הכתיבה", עם המכתבה הגדולה, עם המיטה המוצעת, עם ארון־הספרים ועם שידת כתבי־היד. — ארבעת כרכים של „שירה" כבר מוכנים עימי, אומר עגנון, והוא פותח ״ת השידה ומראה לנו ארבעה תיקים אפורים, שרשום עליהם בדיו שחורה — „שירה". הראה ולא הרא.: לא נתת לפנינו את התיקים. מרכן עימי — אמר — גם הספר „עיר ומלואה". מדוע איפוא אין הוא מוציאם לאור? הוא מספר על הצעות של מו״לים — ובסופו של הסבר לא החזיר לנו על שום מה כתבים אלה עודם בכתובים.

גירוי אחד יש בספרי עגנון, בייחוד בסיפורים הארצישי־ראליים, ורבים נתפסו לו: הסיפור לנסות ולזהות את הנפ־שות־הפועלות עם אנשים־חיים. זהו נסיון חסר־שחר, אומר עגנון. אנשים חיים שכתבתי עליהם, גם בסיפורי, כיניתי אותם בשמם המפורש. ומי ששמו בדוי — הוא־גופו בדוי ואין לו אחיזה באדם חי. יום אחד הייתי מהלך ברחוב הקרן־הקיימת. באה לקראתי אשה ואומרת: מר עגנון, מאוד רוצה אני להכירך, לשוחח אתך. מתי תוכל לקבלני בביתך? — במה אוכל לעזור לגברתי? — שאלתי. — הן אדוני כתב על אבי־זק. ! — אני כתבתי על אביך־זקנך? — בוודאי, בסיפור „שני תלמידי־חכמים שהיו בעירנו". אחד מהם הוא סבא שלי! — אין ה״ז סבא שלך — אמרתי, — ואינני מכיר את סבא שלך ואין לי שום רצון להכיר את גברתי... היא באמת הרגיזה אותי מאוד!

עוד „מישחק" אחד, ולא מישחק לשם לצון... בכלל, כל אימת שהוא מספר לנ׳ על „המישחק שהוא משחק עם עצמו" — אנו מסתכלים בפניו ובעיניו. שעירנות בהן אבל משובה אין בהן... לא בא המישחק לשם קישוט עצמו אלא גם הוא, מן הסתם, חיפוש־דרך התלבטות. מישחק רציני מאוד, ככל המישחק של כתיבת־סיפוריו.

הגיעה שעתנו ללכת. הוא מברך על האוכל ונעמד לספור את העומר, ל״ד ימים לעומר. ונוטל את מקלו וכובעו יהולך ללותנו לתחנת־האוטובוס. ודבריו האחרונים — „קרובים לכתובת" שלנו: — אוהב אני את אנשי השומר הצעיר. שיש־רים הם ונקיי־דעת!

*

לסיום, בעין התנצלות: השיחה היתה חופשית, והסופר העדיף שלא נרשום את הדברים בעת אמירתם. — „הלא סיפר אני, ומיטיב לכתוב בעצמי..." אין זה איפוא ראיון, אלא זכרי־רשמים מרים מן הפגישה, וכל האחריות למסירת הדברים היא על בעל־המאמר בלבד.

הרגע והזכרון

מאמר ב„נויה צירכר צייטונג" על יצירת עגנון

אשופה נטפת של סיפורי עגנון, „בלבב ימים" (כשם הסיפור המתון בראש הכרך), הופיעה זה מקרוב בתרגום גרמני, בסידרת „מאנשה". המתרגמים הם קארל שטיינשנייידר ומאכס שטראוס, וטוביה ריבנר כתב אחרית־דבר.

בעל מאמר־ביקורת ב„נויה צירכר צייטונג" כותב בקשר לכך, כי אין כאסופה זו מסוגלת להמחיש לקוראי־גרמנית את גדולתו של עגנון המספר — את תעוזתה שהפרוזה שלו שייכת למיטב היצירה הסיפורית של זמננו.

„מניחה של יצירת־עגנון", כותב בעל־המא־מר, „הוא גורלו של העם היחודי. כל־כולה, בחלקיה השונים, הינה דיון־וחשבון אחד־יחיד על גורל ישראל. ניצב־לו עגנון בתוך החווה ורוגזת ונחנגה וחש כל רגע ורגע — וכל הרגעים חללו נקשרים בזכרון, דבר שהוא על סדר־חיום — יש לו את־כנדו בזכרון. חיוחד־והמיוחד מופקע מן החקשר של „כאן" ו„עכ־שיו", כל החיים שנחיו בהל חזממים עולים אליו וממלאים אותו ומסיימים לו לסקור סקירה כללית ולעשות את חצעד הנכון חבא. כאשר בני־אדם אלה משפרים את סיפוריהם, אין זאת השתמטות מן החווה המאוייים, הפועל בשעה זו — אלא יש כאן נחיה והזדקקות אל חמנותי, זוהי טוויה נמשכת ובלתי־פוסקת של החוט שמולין — בידיהם של האבות — עד לרמן־חעולם עצמו, אשר שום בריה אינה נעלמת מעיניו. המשך זה של טוויית־חחוט, או (אם נרשה לומר כן) דבקות זו בחוט מופיעה בלשונו של עגנון בשימון של הציטוט. סיפורו זרוע ניצים מכתבי־הקודש, סקירת מעשים־שהיו שלובה באגדה. בכל צעד שנעשה כאן — מתרוננים כל הצעדים שנעשו עד־חנה. יחיד כי יעשה את דרכו, חעם כולו עושה עימו את הדרך. מחשבה אחת כי תצא לדרך, המחשבות של כל הדורות מתלווים אליה". — —

24.5.66 על המשמר עמ׳ 6

משירי איציק מאנגר

עברית: בנימין טנא

הבה נשיר

הָבָה נָשִׁיר בְּפַשְׁטוּת שִׁיר־מִזְמוֹר
עַל הַכֹּל שֶׁלְּלֵב הוּא קָרוֹב וּמַרְגֵּשׁ:
עַל פּוֹשְׁטֵי־יָד זְקָנִים הַמְקַלְּלִים אֶת הַכְּפוֹר
וְעַל אִמְּהוֹת הַמְבָרְכוֹת עַל הָאֵשׁ.

עַל כַּלּוֹת עֲנִיּוֹת הָעוֹמְדוֹת עִם הַגַּר
מוּל הָרְאִי הַסּוּמָא בְּשְׁעַת לֵיל נִדְחָה.
כָּל אַחַת פְּנֵי הָאִישׁ הַקָּרוֹב תְּשַׁחֵר,
שֶׁאֲהַבָתָהּ הוּא בְּלַעַג דָּחָה.

וְעַל מַגִּידֵי־עֲתִידוֹת, שֶׁכֻּלָּם
פְּרוּטוֹת אַחֲרוֹנוֹת מוֹצִיאִים בְּתַרְמִית
מִידֵי עֲגוּנוֹת הַמְקַלְּלוֹת הָעוֹלָם
וְחוֹמְקוֹת בַּחֲשַׁאי בִּיצִיאָה אֲחוֹרִית.

וְעַל מִשְׁרָתוֹת מְרוּדוֹת, עֲמֵלוֹת,
שֶׁנְּתַח שֶׁמֵּן טוֹמְנוֹת בַּמִּטְבָּח
בִּשְׁבִיל חַיָּלִים הַבָּאִים בְּלֵילוֹת,
שֶׁבְּצַל־הַבַּיִת בָּהֶם לֹא יַשְׁגִּחַ.

הָבָה נָשִׁיר בְּפַשְׁטוּת שִׁיר־מִזְמוֹר
עַל הַכֹּל שֶׁלְּלֵב הוּא קָרוֹב וּמַרְגֵּשׁ:
עַל פּוֹשְׁטֵי־יָד הַמְבָרְכִים אֶת הָאֵשׁ.

עַל נְעָרוֹת שֶׁבַּקַּיִץ, בַּלַּיִל,
מַפְקִירוֹת מַמְזֵרִים בְּפִתְחֵי זָרִים,
מְלוּבְשֵׁי־הַמַּדִּים כָּל אַחַת תִּתְחַלְּחֵל,
פֶּן יוֹבִילוּ אוֹתָהּ לְבֵית־אֲסוּרִים.

עַל תֵּיבוֹת־נְגִינָה שֶׁצְּלִילָם הוּא חָרִיק
בְּבֹקֶר יוֹם ו׳ בְּחַצְרוֹת הַדַּלּוֹת,
וְעַל גַּנָּבִים שֶׁעָמְלוּ אַךְ לָרִיק
וְנָסִים, עַל גַּגּוֹת מְדַלְּגִים בְּקַלּוּת.

עַל סְמַרְטוּטָרִים נוֹבְרֵי אַשְׁפָּתוֹת
הַסְּבוּרִים: הֵם וַדַּאי יִמְצְאוּ בָּן מַטְמוֹן.
וְעַל פִּיטָנִים, הֶאֱמִינוּ מְאֹד
בַּכּוֹכָבִים — וְסוֹפָם שֶׁגָּעוֹן.

הָבָה נָשִׁיר בְּפַשְׁטוּת שִׁיר־מִזְמוֹר
עַל הַכֹּל שֶׁלְּלֵב הוּא קָרוֹב וּמַרְגֵּשׁ:
עַל זְקָנִים הַמְקַלְּלִים אֶת הַכְּפוֹר
וְעַל יְלָדִים הַמְבָרְכִים אֶת הָאֵשׁ.

שיר על אליהו הנביא

אֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא הַזָּקָן,
מְחֻשָּׁף כְּפוֹסֵט־יָד,
כְּנוּרוֹ מִתַּחַת זְרוֹעוֹ,
זֶה שָׁנִים בְּעוֹלָם נָע־וָנָד.

מִבָּתֵּי יְהוּדִים שֶׁבַּכְּפָר
הוּא מַפִּיג בְּנְגִינָה הַפְּחָדִים
מִפְּנֵי שֶׁפֶם גּוֹיִים נִזְעָמִים,
גַּרְזְנִים שֶׁל גּוֹיִים מַה־חֲדָדִים.

לְרִיבָה הַנָּאָה בְּיוֹתֵר
הוּא שָׂבֵעַת עוֹנֶד כְּתֹשֶׁבֶת.
וּלְיַלְדֵי־הַ„חֶדֶר" הַטּוֹב
עָנַת־פְּרָג לוֹ שְׁמוּרָה.

וְעַת הוּא נוֹגֵן בַּעֲיָרָה,
בָּהּ יַהֲם הַיָּרִיד וְיַרְתַּח —
הַשֶּׁמֶשׁ בִּידֵי יְהוּדִי
לְדִינָר שֶׁל זָהָב נֶהֱפַךְ.

אוּלָם, הַיָּפָה־בְּנְגִינוֹת
בְּדַל־בַּבָּתִים הוּא מְנַעֵם.
בְּגִגּוֹן — לְבָנָה־שֶׁל־אֵלוּל
הוּא שׁוֹלֵף מִתּוֹךְ עֲנָנִים.

וְגַם־הָרְעָפִים אָז מְכַסִּיף,
וּמְחַיְּכִים הַיְלָדִים בַּמִּטּוֹת.
הֵם רוֹאִים אֲרָצוֹת שֶׁכְּשָׁפוּ
וְעָרִים רְחוֹקוֹת וּקְסוּמוֹת.

וְאַבָּא סוֹחֵר נָע־וָנָד
וְהַבַּיְתָה מֵבִיא הוּא הוֹן רַב
וְעָצוּם בְּאֶמֶת: עֲדָיִים
וּמַרְגָּלִיּוֹת וְזָהָב.

לְאִמָּא פְּרִיקָה. לְשִׁמְלַת
הַקְּסִיקָה הִיא תּוֹאֶמֶת סָמֶשׁ.
לַיְלָדִים תַּאֲנִים וּשְׁקָדִים.
בְּדִיוּק כְּכָתוּב בַּחֻמָּשׁ.

וְיוֹם ד׳ פְּשׁוּט הוּא יוֹם־תַּג
עִם דָּגִים וּבָשָׂר וְלִפְתָּן,
עִם חַלָּה וּמֶרַק, פְּשִׁטִידָה —
מֵהָעֹמֶס יִכְרַע הַשֻּׁלְחָן.

כְּלֵיזְמָר שֶׁל הַתְּמוּל שֶׁחָלַף.
עַל הַסַּף אֵלִיָּהוּ עוֹמֵד
נוֹטֵל הַלְּבָנָה לַתַּרְמִיל
וְלַדֶּרֶךְ הוּא שָׁם פְּעָמָיו — — —

רבנו תם

נְזַמֵּר־נָא שִׁיר נַחְמָה,
אֵיכָל דִּיכָל דַּם.
זֶהוּ שִׁיר הַדּוֹכִיפַת
שֶׁעָפָה עַל הַיָּם.
וּמִכְתָּב שֶׁל אַהֲבָה
הִיא נוֹשֵׂאת עַל לְבָבָהּ
אֶל רַבֵּנוּ תָם,
אֶל רַבֵּנוּ תָם.

מִי כָתַב אֶת הַמִּכְתָּב,
אֵיכָל דִּיכָל, דַּאי?
כָּתְבָה אוֹתוֹ מַלְכַּת־תּוּגָר,
נַפְשָׁהּ הוֹמָה בְּלִי־דַי.
כָּתְבָה בְּדִיו הָאֲדָמָה
וּבְדָמְעוֹת שֶׁלֹּשׁ חָתְמָה
וּלְבָבָהּ דָּוַי,
וּלְבָבָהּ דָּוַי.

וּמָה כָּתוּב שָׁם בַּמִּכְתָּב,
אֵיכָל, דִּיכָל, דוּ?
„רַבֵּנוּ תָם, אוֹתְךָ אֹהַב,
אַז מָה תִּשְׁתֹּק עוֹד, גוּ!
לֹא אִשָּׁה וְלֹא אֹכֶל,
מִתְפּוֹצֵץ לִבִּי אֶמְלָל,
כְּסוּפֵי גְּבָרוּ,
כְּסוּפֵי גְּבָרוּ!"

וּמָה אוֹמֵר רַבֵּנוּ תָם,
אֵיכָל דִּיכָל דָה?
מַחֲלִיק פֵּאוֹת, מַחֲלִיק זָקָן,
וּמַסְתִּיר הוּא: „פֶּה!"
וְהָעָזָה בִּפְנָה
וְהָעָזָה הַלְּבָנָה
מִצְטָרֶפֶת: „מֶה!"
מִצְטָרֶפֶת: „מֶה!"

מִי חִבֵּר אֶת זֶה הַשִּׁיר,
אֵיכָל דִּיכָל דָם?
שׁוּלַמִּית־חַיֵּם חִבֵּר הַשִּׁיר
לִכְבוֹד רַבֵּנוּ תָם.
בְּשַׁבָּת בֵּין יוֹם וָלַיִל
צְחוֹק שֶׁל לַץ בּוֹ הִצְטַלְצֵל
וְלֶחְרוּז תָּאַם,
וְלֶחְרוּז תָּאַם.

שתי גאלריות חדשות בתל־אביב

גלריה גורדון

נוף הגאלריות של צומת הרחובות פר.ג־גורדון יתעשר השבוע בגאל־ריה נוספת — „גלריה גורדון". מ־יסדיה הם שניים: ישעיהו יריב ו־עתל ברוידא.

„קיומת נטייה חזקה בקרב הקהל לנטות אחר האופנה", אומרת עתל ברוידא, „להימשך אחרי שמות מ־פורסמים, לקנות תמונה מפני שהיא צויירה בידי צייר מפורסם, או מפני שראו אחרת דומה לה בחדר האור־חים של השכנה. במידה שהדבר אפשרי, הייתי רוצה להביא את ה־קהל לידי כך שילמד להישמע ל־רחשי לבו, שיתייחס י ח ס א י ש י לתמונה, שילמד לאהוב אותה, ל־היהנות ממנה. הייתי רוצה שאדם ירכוש תמונה אך ורק מסיבה אחת — ההנאה שהיא גורמת לו ויחס ה־היבה שהוא רוחש לה".

היצירות שתוצגנה תיבחרנה בשל ערכן המיוחד. „אני מתבבת בעיקר ציירים צעירים", אומרת עתל ברוי־דא, „צעירים בנפשם. כאלה ישנם בכל הגילים. אני רוצה להציג את יצירותיהם של אמנים שהחידוש מ־ייחד אותם".

הראשון שנבחר להציג את תמו־נותיו בגלריה גורדון הוא זאן דוד. זו הפעם הראשונה, אחר הפסקה של שבע שנים, מציג ז׳אן דוד את עבודותיו בארץ. נושא התערוכה היא „פנים". אחרי תצוגת תמונותיו של ז׳אן דוד תארח „גלריה גור־דון" את ארתור גולדרייך, לואיז שץ, יוסף הרמן (מאנגליה) ואחרים. הם מקווים אף להביא אוסף מעבו־דותיו של הגרי מילר. „יש בתצו־גת שלנו מגמה עמוקה יותר ממכירה־לשמה. אם צייר מגיע לשלב מסויים בעבודתו, בו הוא עושה דברים מ־עניינים, חייבים להראות זאת".

בצד התצוגות המתחלפות תציג הגלריה אוסף של רישומים ותה־ריטים, כדי להביא צעירים הניסים לאמנות לידי כך שיעדיפו רישום טוב על רפרודוקציה: להרגיל אנ־שים צעירים לרכוש תמונות כפי שהם רוכשים ספרים.

גלריה דמיאן

גאלריה ניספת, בעלת אופי שונה נפתחה השבוע ברחוב דיזנגוף ב־ת״א. „גלריה דמיאן". „היינו רוצים ליצור כאן מעין אינסטיטוט לתרבות", אומרים בעלי הגלריה. זוהי גלריה המציעה למבקריה בצד תציגה מת־חלפת של תמונות, ספרות עשירה — המכילה ספרים ידידים — מהדורות מיוחדות ואומנותיות של ספרים. אור־סף נאה של יודאיקה, ספרים בכל שטחי האמנות — ספרות, תיאטרון, שירה, ציור, הכל פרט לספרי־מדע.

„היינו רוצים להדריך את מבקרי־נו ולייעץ להם מה לקנות. היינו רוצים לאפש לכל אדם את המפגש עם ספר יפה, לעודד אותו לקנות ספר כמתנה וללמד אותו להעריך ספר נדיר. הזוג דמיאן, בעל־הגא־לריה, הם חובבי ספרים מושבעים. במשך השנים רכשו אוסף נאה ויקר של ספרים; עכשיו הם מעמידים אר־תו לרשות הציבור — יבוא, יבין ו־ייהנה. אם יראה עיינין במקום, אם יראה ירכוש לעצמו ספר, או יקנה מתנה נאה לידידו.

בצד הספריה ותערוכת הספרים על נושאים יהודיים — מציגה „גא־לריה דמיאן" תצוגה מתחלפת של תמונות. מכיוון שהגלריה היא אינ־טימית המקום בה מצומצם, היו רוי־צים בעליה להעמיד את כתליה לר־שות עיירים מוכרים וחשובים. תע־רוכה מתמונותיו של מרסל יאנקו, הנכה את הגאלריה. „מרסל יאנקו הוא שהפיח רוח־חיים במפעל־נו", אומרת הגברת דמיאן. „והוא יהיה היוקע האמנותי שלנו". בכתנת ה־גאלריה לעידוד כשרונות צעירים, כשרונות אמיתיים, לעזור לחם ב־התפתחותם.

נגה מירון

חקר הפולקלור

פרופ׳ דב נוי השמיע במועדון „מלוא" הרצאה רבת־עניין על סי־פורי־אגדות ודרכי־מחקרן.

סיפורי־אגדות נאספו ואף נתפר־סמו לפני יובלות רבים, אך הטיפול המדעי במקורות הספרות העממית, ובפולקלור בכללו, החלה רק לפני כעשר שנים.

שאלות רבות הועמדו לפני העוס־קים במחקר הפולקלור היהודי. השאלה העיקרית, שהועמדה על־ידי החוקר האמריקאי הדגול — תומ־פסון, היא: האם קיימה רציפות בספרות שבעל־פה מימי שלמה המלך ועד ימינו וכיצד עברו ה־מוטיבים העיקרים מדור לדור. שא־לות נוספות מהותיות בחקר ה־פולקלור הן: האם קיים פולקלור לאומי ספציפי והאם נשאר המ־של־קלור ה־יהודי מיוחד גם בעדות היהודיות שהיו בתוך עמים זרים בגולה. לא כל השאלות באו אל פתרונן ועדיין נמשך המחקר